

Danske böker i et norsk bygdebibliotek

Af

ØYVIND ANKER

Böker har sin skjebne, heter det med et gammelt ord. Og det får den sande, som tar sig en tur op i Österdalen til den lille stasjonsbyen Stai i Storelvedal kommune. Med Oslo som utgangspunkt er det en togreise på en 5–6 timer over Hamar, Elverum, Rena. Lenger og lenger inn i Östlandets skogbygder kommer man, skog, skog og skog igjen langs med den brede, rolige elven, Glomma. Mere og mere spredt bebyggelse, høyere og høyere åssider – og allikevel, blidt, rolig landskap, stille, lidenskapsløst, så helt forskjellig fra Vestlandets nesten påtrengende natur. En får her den svalende følelsen, som er blitt så sjelden i vår tempo-redne tid, at her, her måtte det være godt å bo en tid, hvile ut med sine tanker, leve Rousseau-liv. Inntrykket forsterkes, når en kommer i snakk med folket der. De har nok å gjøre, men det haster ikke. De har det travelt, men de gir sig god tid. En kommer ikke langt med hastverk, når en skal hogge tømmer eller stå på saga eller følge kröttera frem og tilbake den milelange veien mellom bygd og seter.

Det er ikke mange årtiene siden at folk her ennå kokte gröt på steinalderfolks vis: gjorde op ild, la runde stein op i bålet og tok så den glovarme steinen op i trekar med vann, mel og salt. Motorsag og traktor har nå forlengst holdt sitt inntog også her i dalen. Men rytmen fra gammel tid henger igjen: langsom, seig. Tid krever gjerning, men gjerning krever også tid.

Jeg kom dit en dag utpå hösten, til Storelvedalen, en bygd som i utstrekning er ikke så lite større enn f. eks. Lolland,

men som i forhold til Lollands befolkning på 88.000 må sies å være temmelig underlegen. Godt og vel 4000 mennesker bor det der, altså bare to-tre på kvadratkilometeren. Jeg kom dit og hadde et bestemt ærind: jeg vilde se bygdebiblioteket. Jeg fant raskt frem til bibliotekaren på stedet: gårdbruker, maler, forhenværende kirketjener, altmuligmann Reidar Eggen. Hos ham fikk jeg en gratis omvisning i den i enhver nordisk betydning av ordet »rare« ottekantete trekirken på stedet. Den var sjelden, den var underlig, den var hyggelig med sine tremalerier og speilmonogrammer fra danske- og svensketiden og med de to digre kirkeklokkene oppe i et tårn, hvor nordenvinden stod iskald og hvinende inn gjennom sprinklene og varslet vinteren. Her hadde Eggen i mange år sittet og ringt folk til kirke sin stive klokke time hver helg. — «Det var 42 kuldegrader engang, men du veit, de er så vakre disse klokkene, så en lyt nå bruke dom.»

Et folkebibliotek i Norge adskiller sig vel ikke i så meget fra et dansk folkebibliotek. Litt færre böker kanskje, litt mindre benyttelse, men anlegget er sikkert stort sett parallelt. Det, som gjorde besøket i Storelvedalbiblioteket til noe av en opplevelse, var, at det i samme rum, «Kirkestuen», en stor og stygg trebygning, stod opstilt et annet bibliotek: Björnstjerne Björnsons bokgave til Storelvedal kommune.

«Storelvedalen er den bygd i Norge, der jeg har nydt den störste velvilje, hygge og hæder, og derfor har jeg bestemt mig til å la de böker, jeg kan undvære, samles til en boksamling for Storelvedalens læselystne folk», heter det i Björnsons gavebrev datert: «Aulestad på vår bryllupsdag, den 11. September 1891.» Og det ville være ulikt Björnson, om han ikke samtidig ga sine direktiver: «Foruten æmne til morskab og lærdom av mere almen art, byder samlingen videre vej (historisk, naturhistorisk og filosofisk) til åndelig frigjørelse, — den, vort præsteredne og lægmands-skræmte folk trænger

tungt til . . . Der er i samlingen kristelige böker i mængdevis, også deres tal bör ökes, dog ikke med de meningsløse traktater og annet rædsomt rask, som religiöse spekulanter narrer pænger av folk for, – en trafik, som mange præster værner om . . . Måtte andre, der har bedre råd og flere böker, de kan undvære, gjøre som vi har gjort, så grodde snart en annen ånd i de norske bygder.»

Björnson fortsatte å sende böker og bidrag til boksamlingen, og han fikk også andre «med bedre råd» til å sende böker dit: Hegel i Kjöbenhavn måtte værsågod tre støttende til, Philipsen også, og boksamlingen vokste, til den omfattet en 1200–1500 bind.

En trykt og nokså naiv katalog fra 1898 gir bare et kummerlig inntrykk av bokbestanden.* Først når en har bladet gjennom bökerne, får en se de tallrike og illustrerende eksemplere på hvilke böker Björnson i årenes løp kvittet sig med. Kanskje fordi han hadde fått bedre eksemplarer, men vel snarest fordi han var kommet vekk fra den ånd, den interesse, bökerne representerte. Der er böker i biblioteket av og om Grundtvig, som der er böker av Georg Brandes, – salmeböker og andagtsböker står ved siden av bibelkritiske verk fra 1880–90årene. Men det er ikke bare bökerne selv, som i sin sammenstilling gir anledning til betraktninger. Bibliotekets verdi ligger vel så meget i de tallrike dedikasjoner som er innskrevet i dem, hilsner fra givere. Snart er det forleggere, som sender Björnson sine artikler, snart er det venner av Björnson, som har «begavet» ham, oftest er det forfatterne selv, som med forskjellige ord sender Björnson sine verker, «i dyb Ærbødighed», «med hjertelig Hilsen», «til velvillig Omtale», eller med mindre hyggelige dedikasjoner som «Omvend dig», – ordlyden er mangfoldig som menneskesinnet.

* Ny katalog utarbeidet 1954.

Størsteparten av slike böker, som forteller noe mer enn sitt innhold, er böker sendt til Björnson fra danske, fra venner, forleggere, forfattere. Men der er også andre böker med dedikasjoner; her skal først nevnes to: En av de eldste böker i samlingen er J. Fibigers «Jephtas Datter» fra 1849. Eksemplaret bærer følgende innskrift: «Til min kjære Svoger Olaf Waage fra Joh. F. Juleaften 1849.» Den andre boken bærer med en fin ungpikeshånd inskripsjonen «Til Fader fra Anine». Det er Björnsons dengang 17–18 år gamle søster Anine, som ga sin far sognepresten H. C. Örstedes «Aanden i Naturen» i 2. utgave fra 1851. Gad vite, hvad en ung pike av 1951 ville gi sin far? Sartre?

«Danske Romanzer. Samlede af Christian Winther. Kbh. 1851» er vel i og for sig ingen særlig spennende lesning – og var det vel forsåvidt heller ikke dengang. Men i eksemplaret i Storelvedal står det noen ord, som gir boken en ekstra verdi: «Min kjære Veninde Caroline Björnson. Nytaarsaften 1860. Clemens Petersen.» Clemens Petersen visste da, at Björnson befandt sig i en spendt situasjon i Roma, mens Karoline med Lille-Björn bodde hos borgermester Finsen på Als, – det forteller mer enn noen romanse kunne romme.

Björnsons forhold til bökerne som böker kunne være gjenstand for en liten avhandling for sig. Også Björnsonbiblioteket i Storelvedal viser det samme: at Björnson betraktet boken som et arbeidsredskap, men heller ikke som stort mer. Han skriver gjerne både navnetrekk, anskaffelsesdatum og år i bökerne, men det var bare i begynderårene. Da han i Kjöbenhavn kjøpte sig Prescotts «Erobringen af Mexico», innfører han datoen: «24. juni 67». Grundtvigs «Kirke-Salmebog» finnes i biblioteket i 2 eksemplarer, begge merket med Björnsons hånd «Björnst. Björnson 26. aug. 75». Dette var få uker, etterat han var flyttet inn paa Aulestad, og vi får tro, Björnson har fått en sending Grundtvig-böker den

dagen, for også Grundtvigs prekener i Brandts utgave fra 1875 bærer samme innskrift. Senere var det ikke ofte, Björnson skrev navnet sitt i bökerne, – det måtte da være for å gjøre oppmerksom på, at boken tross en annens eiermerke var «foræret mig» eller «overladt mig mod betaling», – for den stunden Björnson trengte boken. Björnson kan selv forbauset skrive, som f. eks. til fru Heiberg engang, da han leste Heibergs brevveksling: «Bogen har en fremmed innhæftning. Jeg har ikke i sin tid lånt den af Dem?»

At Hegel allerede tidlig blev bokleverandör til Björnson, er rimelig nok. Både Frederik Hegels sirlige hånd og Jacob Hegels kraftigere, men stadig skjönskriftlige hånd findes her. I et eksemplar av Brorsons «Psalmer og aandelige Sange» 1865 har man innskriften «Digteren Hr. Björnstjerne Björnson med Höjagtelse og Ærbödighed fra Forlæggeren» – Hegel var alltid den korrekte, til det ytre kjölige i forholdet overfor Björnson, – i Storelvedalbiblioteket finnes det dedikasjoner med en liten grad intimere tone nedigjennem årene, men alltid like behansket.

Av Brorson-verket er der pussig nok to eksemplarer; det andre bærer fölgende annotasjon av Björnson «faaet af I. Levin.» Dette var Björnsons gode venn fra Kjöbenhavnropholdene, særlingen Israel Levin, fryktet og elsket, en stor Holbergkjender, – den samme Levin, som hjalp Björnson med å sette i Holbergstil et fingeret brev fra Pernille til Henrik i «Fiskerjenten».

Hvordan Björnson egentlig har tenkt, at de gode bönder i Storelvedalen skulle ha interesse av «Aandelige Sange. Samlede af Julie Heins. Odense 1877» er det ikke godt å forstå, og Gotfred Rodes bok om renessansen var neppe heller lesning for österdölene. Men hvem vet? Kanskje har liknende rare böker allikevel funnet en og annen leser? En bok, som vi idag vel ville ha vanskelig for å finne frem til, Marckmanns

«Danskhedens Skjæbne i Slesvig», kan godt tenkes å være blitt lest dengang, – akkurat som folk idag ville lest om Korea f. eks. Og Björnson hadde fått denne boken av forfatteren selv og det på selve den dagen, Björnson holdt sitt foredrag i Kolding til inntekt for Sønderjyllands sak, nemlig på sin egen fødselsdag 8. desember 1887. H. P. Hanssen-Nørremølle har selv fortalt, hvordan han som ung mann fikk godt av de Björnsonpengene, som Ludvig Schrøder i Askov fikk i oppdrag å fordele.

Et folkebibliotek langt oppe i en norsk skogsbygd måtte sikkert dengang som nå regne med, at en god halvpart av utlånet, ble optatt av skjønlitteratur. Godt da, at det blandt böker, Björnson sendte til Storelvedalen, var böker både av Drachmann og Johannes V. Jensen, Sophus Claussen og Johannes Jørgensen, – alle med dedikasjoner. Det var sikkert ikke mange samtidige folkebiblioteker, som kunne skryte av å ha et såpass godt utvalg av dansk skjønlitteratur i sine hyl-ler. Intet hadde eksemplarer med dedikasjon.

Björnsonbiblioteket i Storelvedalen gir rom for mange betraktninger: Björnson-Danmark, Björnsons lesning, hans utviklingsgang, hans danske vennekrets. Med sitt overveien-de innhold av *danske böker* forteller det også om, hvilke muligheter Björnson bød de gode storelvedöler til å sette sig inn i åndsstrømninger i samtiden, sett gjennom danske öyne. At storelvedölene kanskje ikke var så lesehungrige og utviklingsivrige, som Björnson hadde tenkt sig, ja se, det er en annen historie.

Men de ringer gjerne med sine to kirkeklokker en stiv time i 42 kuldegrader, de gode österdöler, for «du veit, de er så vakre disse klokkene, så en lyt nå bruke dom.»